

Ємельяненко Л.М.,

д-р екон. наук, доц.,

Лисик Н.С.,

магістр,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

СИСТЕМНІ ВАДИ РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ МАКРОЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті представлено результати оцінювання впливу макроекономічної нестабільності на ринок праці України на основі моделювання сучасної ситуації за законом Оукена, знаходження рецесійного розриву, побудови кривих Беверіджа та Філіпса. Визначено системні вади регулювання національного ринку праці та обґрунтовано пріоритети їх подолання шляхом запровадження прогнозного інструментарію.

В статье представлены результаты оценивания влияния макроэкономической нестабильности на рынок труда Украины на основе моделирования современной ситуации по закону Оукена, нахождения рецессионного разрыва, построения кривых Бевериджа и Филлипса. Определены системные недостатки регулирования национального рынка труда и обоснованы приоритеты их преодоления путем внедрения прогнозного инструментария.

In the article are presented the results of macroeconomic instability influence evaluation on the Ukrainian labor market based on present-day situation model building according to Okun's law, finding the recession spread, Beveridge and Phillips curve tracing.

Ключові слова. Макроекономічна нестабільність, ринок праці, зайнятість, безробіття, валовий внутрішній продукт, закон Оукена, рецесійний розрив, крива Беверіджа, крива Філіпса, прогнозування.

Ключевые слова. Макроекономическая нестабильность, рынок труда, занятость, безработица, валовой внутренний продукт, закон Оукена, рецессионный разрыв, кривая Бевериджа, кривая Филлипса, прогнозирование.

Key words. Macroeconomic instability, labor market, employment, unemployment, gross domestic product, Okun's law, recession spread, Beveridge curve, Phillips curve, forecasting activity.

Вступ. Глобалізація, фінансово-економічна та політична криза, соціально-економічна трансформація українського суспільства, перехід його до інноваційної моделі супроводжуються наростанням невизначеності, нестійкості, нерівномірності в розвитку ринку праці, породжуючи нові можливості і нові ризики. Сучасний стан національного ринку праці є кризовим, що продукує трудову бідність, зниження економічної активності працездатного населення, розширення вимушеної праці, розшарування населення на соціально вразливі групи, неузгодженість із ринком освітніх послуг, і, відповідно, зниження якості трудового потенціалу та мотивації до продуктивної діяльності. Все це в найближчому майбутньому стане не просто основним негативним чинником на шляху економічного зростання, а переросте у широкомасштабну загрозу національним інтересам України. Саме в таких умовах зростає значимість ефективної діяльності суб'єктів державного управління у сфері оптимізації політики зайнятості. Проте це неможливе без прогнозування основних макроекономічних індикаторів ринку праці, що є важливим для обґрунтування національної стратегії соціально-економічного розвитку, розробки дієвого бюджету, оптимальних програм соціального захисту населення, ефективної демографічної політики і вирішення інших важливих проблем сучасності.

Постановка завдання. Теоретико-методологічні проблеми ринку праці, державного регулювання зайнятості та безробіття в Україні знайшли відображення у працях відомих українських учених, зокрема О. Бажка, С. Бандура, Л. Безтелесної, В. Васильченка, Т. Головка, А. Колота, О. Ковалю, Г. Кулікова, Л. Ільча, Е. Лібанової, Л. Лісогор, В. Лича, Н. Лук'янченко, О. Новікової, І. Петрової, О. Пищуліна, В. Приймака, В. Стадник та багатьох інших. Однак наявні наукові напрацювання з проблематики розбалансування ринку праці та зростання безробіття не можна вважати достатніми з огляду на нестабільність макроекономічних процесів, державного антикризового управління у співвідношенні із стратегічними національними інтересами, забезпечення соціальної безпеки та суспільного добробуту населення.

Метою даної статті є теоретико-методологічне обґрунтування ефективного інструментарію державного регулювання національного ринку праці на основі оцінювання ознак макроекономічної нестабільності.

Результати дослідження. Ринок праці належить до тієї сфери соціально-економічних відносин, в якій найяскравіше простежуються так звані «провали ринку», що призводять до дисбалансів в економіці. У зв'язку з цим необхідність державного регулювання ринку праці за допомогою спеціальних інститутів очевидна. До визначальних домінант державного регулювання слід віднести забезпечення макроекономічної стабільності, сприятливих умов підприємницької діяльності, верховенство закону та повноцінне відтворення людського капіталу.

Втрата мобільності, динамічності та гнучкості економічної системи, нездатність своєчасно і повною мірою пристосуватись до змін внутрішніх умов її функціонування, навколишнього середовища породжує макроекономічну нестабільність. Небезпечним її проявом, найгострішим соціальним лихом сучасної економіки є високий рівень безробіття.

Згідно останніх оцінок закордонних науковців визначено негативний вплив нестійкості ринкової кон'юнктури на зайнятість в економічно розвинених країнах. Так, у 2012 році скорочення обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) на 1,0 % зумовило зростання безробіття на 0,19 % у Японії, на 0,45 % — у США і на 0,85 % — в Іспанії [13, с. 2].

Нестійкість кон'юнктури може мати внутрішні корені або бути викликана зовнішніми потрясіннями. У середині країни вона часто породжується неприйнятно високим дефіцитом бюджету і слабкістю кредитно-грошової політики. Для оцінки ефективності макроекономічного управління важливо враховувати вплив бюджетної і кредитно-грошової політики на економічне зростання. Нестабільність може бути також наслідком зовнішніх потрясінь, зокрема, стихійних лих і криз. Запобіжні заходи можуть пом'якшити такі потрясіння. Найчастіше для цього потрібні пакети короткострокових заходів стимулювання або реструктуризації економіки [6, с. 22].

В Україні, на відміну від світової практики, становлення механізмів сучасного регулювання ринку праці відбувається на основі його пристосування до економічної ситуації, яка склалася в умовах трансформації економіки від адміністративно-командної системи управління до ринкової економіки з розвитком суб'єктів підприємництва різних форм власності і виникненням багатьох соціально-економічних проблем.

Для сучасної економічної системи в Україні характерні такі особливості: реструктуризація та диверсифікація галузей економіки тягнуть за собою скорочення неефективних робочих місць і вивільнення працівників; зміни вікової структури населення (його постаріння) викликають скорочення чисельності населення працездатного віку і виникнення дефіциту трудових ресурсів; дезінтеграційні процеси на ринку праці, територіальна диспропорція попиту і пропозиції породжують в одних регіонах застійне безробіття, а в інших — дефіцит робочої сили; модернізація виробництва, розвиток наукоємних технологій призводять до дисбалансу професійно-кваліфікаційної структури попиту та пропозиції робочої сили і диспропорцій ринку праці та ринку освітніх послуг; висока диференціація в рівні оплати праці викликає відтік кваліфікованих кадрів і зниження попиту на професійну освіту за робочими спеціальностями; низька якість робочих місць призводить до високої плинності робочої сили. В таких умовах макроекономічної нестабільності різко скорочується зайнятість населення, зростає рівень безробіття, погіршується якість робочої сили і зростає напруженість на ринку праці.

У результаті проведених нами досліджень макроекономічні наслідки безробіття оцінювалися за загальновідомими теоретико-методологічними підходами: законом Оукена, рецесійним розривом, кривими Філіпса та Беверіджа.

Моделювання сучасної ситуації за законом Оукена дозволило встановити щільний зв'язок між товарним ринком і ринком праці та визначити, що безробіття є основною соціально-економічною проблемою українського суспільства. Високий рівень реального безробіття (з урахуванням «прихованого») свідчить про те, що ресурси використовуються не повністю, тобто значна частина валового продукту не добирається, а доходи населення постійно зменшуються. Крім того, сучасне циклічне безробіття — це не лише економічне лихо, це також і велика соціальна катастрофа. Депресія безробітного населення призводить до бездіяльності, до втрати кваліфікації та самоповаги, занепаду моральних принципів, а також до громадського та політичного безладдя. Найявніший рецесійного розриву свідчить про те, що фактичні видатки в економіці менші за ті, які достатні для купівлі ВВП, виробленого за умов повної зайнятості. Таким чином, встановлений рецесійний розрив — це величина, на яку потрібно збільшити сукупні видатки, щоб рівноважний ВВП зріс до

природного значення [1, с. 124]. Досить важливою макроекономічною закономірністю, що відображає зв'язок між рівнем безробіття та інфляцією, є крива Філіпса [5]. За теоретичною концепцією зазначеної закономірності, в довгостроковому періоді між інфляцією та безробіттям зв'язок відсутній, а у короткостроковому — має місце зв'язок обернений. Важливу макроекономічну залежність між чисельністю безробітних і кількістю вільних робочих місць, що уможливило визначення природного рівня безробіття, відображає крива Беверіджа, відповідно до якої природний рівень безробіття характеризується рівністю між чисельністю безробітних і кількістю вакантних робочих місць.

Аналіз побудованих нами моделей на основі емпіричних даних, які характеризують розвиток ринку праці в Україні, дозволив об'єктивно оцінити його стан та обґрунтувати пріоритетні напрями державного регулювання зайнятості. Найцікавіші науково-практичні результати у вирішенні зловідомої проблеми зростання безробіття в контексті збалансованості національного ринку праці були отримані при побудові кривої Беверіджа, яка відображає важливу макроекономічну залежність між чисельністю безробітних і кількістю вільних робочих місць, що уможливило визначення природного рівня безробіття [1, с. 57; 9, с. 121]. У практиці закордонного досвіду відомі різноманітні моделі кривої Беверіджа як інструменту оцінювання ефективності функціонування та цілеспрямованого регулювання ринку праці. Так, в Бельгії, Франції, Великобританії, Німеччині крива Беверіджа, починаючи із середини 70-х років, суттєво віддалилася від початку координат, сигналізуючи про неефективність функціонування ринкового механізму ринку праці та необхідність регулюючого втручання. З іншого боку, у США [12] і Швеції сучасна модель кривої виглядає відносно стабільною, що свідчить про позитивні тенденції на ринку праці [5].

Відповідно до побудованих кривих Беверіджа для загального та зареєстрованого ринку праці України (рис. 1 і 2), закономірність в основному не відповідає загальній властивості врівноваження ринку праці, а саме: зі збільшенням кількості вакантних робочих місць чисельність безробітних не завжди зменшується.

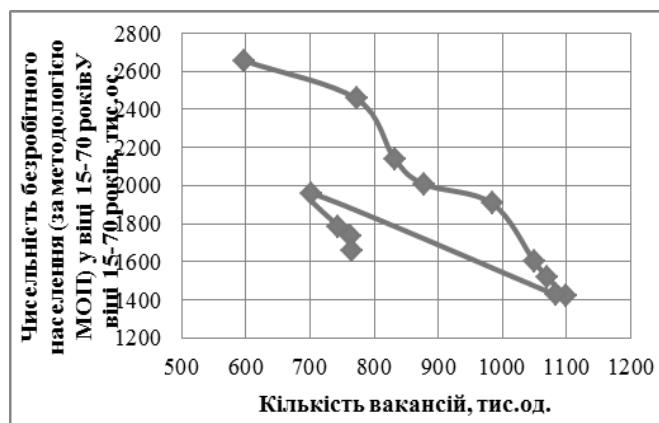

Рис. 1. Крива Беверіджа для загального ринку праці України

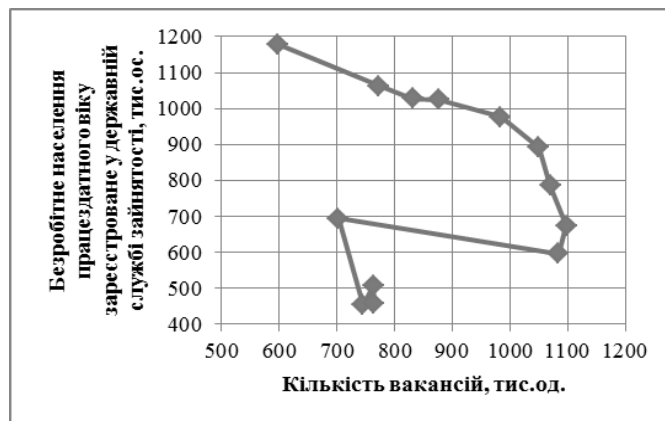

Рис. 2. Крива Беверіджа для зареєстрованого ринку праці України

У побудованих моделях криві Беверіджа знаходяться далеко від початку координат, що свідчить про низьку ефективність узгодження поточної пропозиції і попиту на працю. Це

можна пояснити тим, що у робітників відсутня інформація, низька трудова мобільність або кваліфікація, відсутнє бажання у безробітних адаптуватися до ринкової ситуації, що швидко змінюється в умовах макроекономічної нестабільності. Крім того, на основі побудованих моделей визначено природний рівень безробіття в Україні: для зареєстрованого ринку рівні природного та циклічного безробіття змінюються в однаковому напрямі (постійно зменшуються). Водночас для загального — рівень природного безробіття знижується, а для циклічного має змінний характер (у кризові періоди суттєво зростає). Отже, для зсуву кривої Беверіджа до початку координат і скорочення рівня безробіття необхідні заходи узгодження ринкового попиту та пропозиції.

Макроекономічна нестабільність на ринку праці України у 2012 році була виражена відставанням реального ВВП від потенційного за рахунок циклічного безробіття на 55 млрд грн, а рецесійний розрив становив майже 7 млрд грн. Не отримала статистичного підтвердження на національному ринку праці залежність Філіпса, яка в довгостроковому періоді підтвердила відсутність зв'язку між рівнями інфляції та безробіття. У побудованій нами моделі крива Беверіджа знаходиться далеко від координат, що свідчить про неефективну регулюючу політику та недостатню інформованість населення. Тобто, дослідження відомих макроекономічних закономірностей засвідчили специфічність їх прояву на національному ринку праці. Аналіз тенденцій ВВП і рівня безробіття в Україні засвідчив, що між ними наявний певний зв'язок. Проте він не завжди відповідає закону Оукена, постулати якого на ринку праці України виконуються лише частково, за умови відсутності різких коливань економічного розвитку держави (регіонів). Статистичні дослідження залежності Беверіджа спростували її дію на зареєстрованому ринку праці в Україні та підтвердили лише часткове її виконання для загального ринку праці.

Потрібно зауважити, що на національному ринку праці переважає пасивна політика зайнятості. Це відбивається через низький рівень результативності профорієнтаційної роботи з населенням, через недооцінку її значущості підприємствами, закладами освіти та відсутністю достатньо повної і своєчасної інформації в центрах зайнятості про структурні та професійно-кваліфікаційні кадрові зміни в галузях народногосподарського комплексу [4, с. 9]. Проте можна виділити і інші прояви слабкості державного регулювання ринку праці, які наведено на рис. 3.

Рис. 3. Прояви слабкості державного регулювання ринку праці України

Сучасна нормативна база трудових правовідносин і прогнозування складається з понад 150 законів, а також значної кількості підзаконних нормативних актів, прийнятих уповноваженими державними органами. З точки зору правового регулювання ринок праці України є зарегульованим. З одного боку, в рамках трудового законодавства існують численні правові й адміністративні обмеження. З іншого боку — правові й дисциплінуючі механізми, що контролюють виконання нормативів, дуже слабкі [10, с. 52]. Однією із проблем є застарілі норми чинного трудового законодавства (його основою є Кодекс законів про працю, прийнятий 10.12.1971 року). Сучасне трудове законодавство України є сумішшю правових норм, прийнятих у різні періоди і в різних історичних та економічних умовах, певна його частина відповідає потребам часу, проте інша — застаріла і є результатом пристосування соціалістичного законодавства до реалій ринкової економіки та не може адекватно регулювати сучасні трудові відносини [8, с. 27]. Так, у чинному трудовому законодавстві не передбачено механізму захисту від дискримінації в сфері праці, не регламентовано трудові відносини громадян, які працюють за кордоном, іноземців та осіб без громадянства. Правова база регулювання трудових відносин в Україні має недоліки і потребує подальшої координованості і взаємоузгодженості з іншими законами України.

Система захисту трудових прав, яка склалася в Україні, більше спрямована на наглядові та контрольні функції, соціально-економічні та організаційно-управлінські важелі використовуються обмежено і безсистемно, що не забезпечує ефективності державного управління. Найнегативнішим проявом такої тенденції можна вважати виникнення великого неформального сектору цілком вільного від дії формальних регуляторів. Інституційна сутність української моделі полягає у тісному поєднанні жорстких правил, зафіксованих у законодавстві, з масовою практикою неформальних домовленостей, що дозволяють обходити законодавчі норми. Тобто, гнучкість української моделі ринку праці забезпечується не гнучкістю правил, а можливостями уникати виконання законів.

Механізм регулювання ринку праці охоплює весь спектр економічних, юридичних, соціальних і психологічних чинників, що визначають функціонування ринку праці та здійснюються через систему соціального діалогу. Однак практика тристоронніх консультацій (трипартизм) з метою вироблення компромісної тристоронньої угоди профспілок, підприємців і представників держави в особі органів виконавчої влади має певні вади: вузькість охоплених питань і необгрунтований вибір учасників соціального діалогу. Наразі політика зайнятості на практиці зводиться лише до дій служби зайнятості, для якої характерна слабкість координації й управління цілеспрямованих дій відомчих і територіальних, законодавчих структур, обмеженість співробітництва між службою зайнятості і органами державної влади, підприємцями, профспілками, професійними та вищими навчальними закладами, слабкий вплив служби зайнятості на регулювання повного обігу робочої сили тощо [4, с. 9].

Відсутність чітких погоджених орієнтирів розвитку, його пріоритетів, непослідовність проведення економічної політики, послаблення ролі держави, зниження довіри населення до державної соціально-економічної політики. Все це збільшує невизначеність та ускладнює розроблення та реалізацію політики на ринку праці.

На нашу думку, важливим інструментом у забезпеченні системного регулювання національного ринку праці слід визнати запровадження моніторингової системи, яка базується на комплексі традиційних показників статистичної звітності та функціонально доповнюється інструментарієм макроекономічного прогнозування, а також повинна включати індикатори оцінювання ефективності організаційно-економічного регулюючого механізму.

Проте проведенні нами дослідження та висновки сучасних вчених свідчать, що існуюча система оцінки та прогнозування розвитку ринку праці України потребує вдосконалення [3, с. 24—25]. Більшість експертів оцінюють чинну систему соціально-економічного прогнозування як неефективну, зазначаючи, що нині, не можна говорити про систему прогнозування, радше про окремі її елементи (моделі, індикатори). В.К. Стадник зазначає: «в Україні не існує системи прогнозування, є лише певні прогнозні моделі або апарат, який складається із кількох моделей» [11, с. 21].

Сучасна система макропрогнозування в Україні розвивається. Національний банк, Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку та торгівлі України, Перший інвестиційний банк використовують у своїй діяльності різноманітні прогнозні моделі та інструменти. Але існує досить значний фактор непередбачуваності політики, який нівелює майже усі зроблені зусилля у цьому руслі, адже яку б модель прогнозування не використовували, усе залежить від забаганок людей, які приймають рішення на державному

рівні [11, с. 21]. Беззаперечним залишається той факт, що у цій сфері наявні певні напрацювання, інструменти, а також сформувалася окрема культура. Але враховуючи те, на якому рівні ця система розвинена в сусідніх країнах, де окремі структури займаються прогнозуванням активно та регулярно, ми стоїмо на порядок нижче.

А серед причин низької ефективності існуючої системи прогнозування ринку праці можна виділити основні, які представлено на рис. 4. Крім того, необхідно зауважити, що реальні прогнози не завжди беруться до уваги, особливо якщо вони не співпадають з якимись політичними планами або кон'юнктурними. Звичайно, прогнозні моделі корисні та цікаві, їх розглядають і подекуди використовують, але коли справа доходить до реального прийняття рішень, з'являються так звані офіційні прогнози, які як правило, певним чином відрізняються від того, що можна назвати реалістичними оцінками [11, с. 21].

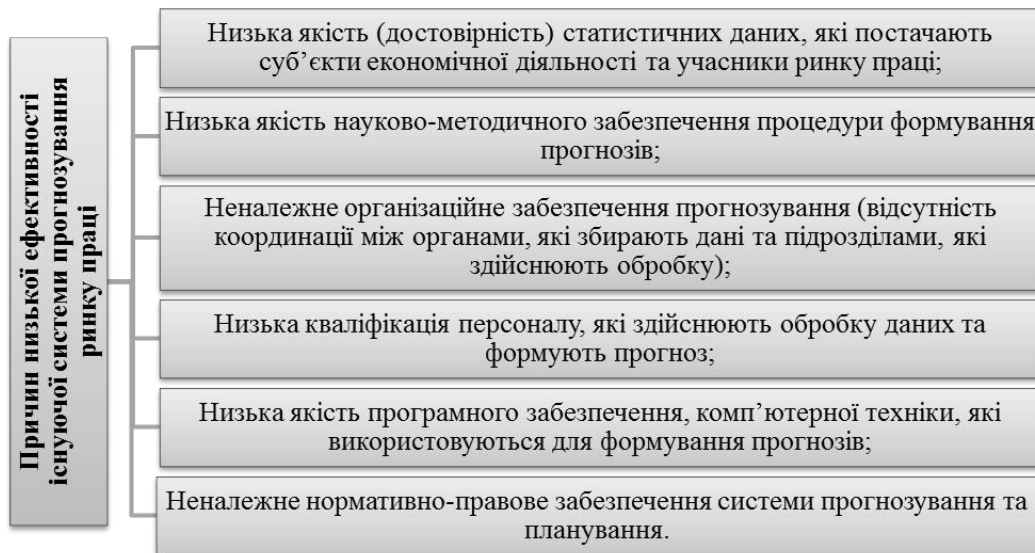

Рис. 4. Причини низької ефективності чинної системи прогнозування ринку праці [11, с. 21]

Ключовими факторами функціонування ринку праці в Україні, що підсилюють макроекономічну нестабільність і вимагають нових підходів до його регулювання, є наступні: процеси глобалізації та інтеграції національної економіки в систему світових ринків праці, капіталу, товарів, послуг; циклічний характер розвитку світової та української економіки, що пояснює закономірну зміну періодів спаду, підйому, неминучість криз, рецесії, зростання циклічного безробіття, а також специфічна реакція ринку праці на загальносвітову кризу (значні затримки виплат заробітної плати, порушення трудового законодавства, погіршення умов найму, прояв різних форм опортунізму, що залишається без правових наслідків для роботодавців); модернізація економіки України, що формує, з одного боку, нові можливості реструктуризації та зростання ефективності зайнятості, з іншого — ризики структурного безробіття та соціальної нестабільності; неконтрольована міграція, яка створює додатковий тиск на ринок праці, що сприяє розширенню його тіньового сегмента; посилення ризиків безробіття, які пов'язані з погрозами скорочення виробництва неконкурентної продукції в ряді галузей економіки і непропорційною зайнятістю в регіонах.

Висновки. Розростання кризових тенденцій у національній економіці та перехід реального сектора економіки в стан рецесії призводять до деградації ринку праці та декваліфікації трудових ресурсів, що негативно позначається на зниженні рівня життя переважної частини громадян. До суттєвих системних вад ринку праці, які перешкоджають ефективному поширенню позитивних соціальних ефектів економічного розвитку, відносяться: неефективна структура зайнятості; збереження значної частки неефективних робочих місць; збереження значної частки неформальної зайнятості; поширення нестандартних форм зайнятості; неузгодженість розвитку ринку праці з ринком освітніх послуг; слабка мотивація до підвищення кваліфікації кадрів з боку роботодавців і працівників. У результаті виникнення диспропорцій на ринку праці населення і держава несуть значні втрати. Для держави ці втрати виражаються у вигляді: недовироблення ВВП; збільшення кількості безробітних; збільшення витрат на виплату допомог по безробіттю; неефективного витрачання значної частини бюджетних коштів на систему освіти, де відбувається підготовка незатребуваних фахівців.

Втрати працівників пов'язані переважно з низькою заробітною платою, із здійсненням відтворення робочої сили в простому, а не в розширеному масштабі, з низькою продуктивністю праці.

Фрагментарність і недостатня обґрунтованість існуючих підходів до формування збалансованого ринку праці в сучасних умовах обумовлюють необхідність подальшого розвитку теорії державного регулювання ринкових відносин і розробки нового теоретико-методологічного підходу, що полягає у взаємодоповненні регулювання ринку праці державним і ринковим механізмами.

Формуванню збалансованого ринку праці в Україні перешкоджають проблеми, серед яких важливо звернути увагу на такі: відсутність чіткої цільової спрямованості державної політики зайнятості на ринку праці; нестача інвестиційних ресурсів для розширення сфери прикладання праці; низький рівень оплати праці в реальному секторі економіки; невідпрацьованість фінансового механізму регулювання ринку праці; неузгодженість між потребами, цілями, інтересами суб'єктів, що беруть участь у формуванні основних пропорцій ринку праці.

Таким чином, в умовах соціально-економічної нестабільності державне регулювання виступає ключовим інституціональним чинником розвитку ринку праці, що впливає на його параметри і створює умови для прогресивних зрушень і забезпечення захищеності ринкових суб'єктів. В основі системи регулювання ринку праці в умовах економічної нестабільності повинна знаходитися довгострокова стратегія розвитку інноваційного типу, яка враховує соціально-економічні пріоритети та інтереси суб'єктів ринку і містить державний механізм «захищеної гнучкості». В системі державного регулювання зростає роль макропрогнозування ринку праці. Прогнозні оцінки, засновані на сценарному моделюванні, дозволять виконати причинно-наслідковий аналіз впливу заходів державної політики на збалансування ринку праці. Важливо провести аналіз можливостей і напрямків розмежування «сфер» відповідальності ринку, держави, соціальних партнерів як суб'єктів регулювання і саморегулювання при інтегруванні принципів гнучкості та захищеності зайнятості в інноваційній моделі регулювання ринку праці. Необхідна розробка нової концепції державного регулювання ринку праці, яка повинна враховувати існуючі взаємозв'язки на ринку праці, зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на нього. Концепція дозволить пов'язати воедино такі слабо взаємодіючі елементи, як інноваційну економіку з її вимогами до параметрів соціально-економічного розвитку; бюджетну систему, функціонування якої має бути спрямоване на економічний результат; систему освіти, покликану задовольняти потреби особистості і суспільства; трудову міграцію, здатну пом'якшити наслідки демографічного спаду і ситуацію працедефіциту на ринку праці України.

Література

1. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості [навч. посіб.] / В.С. Васильченко. — К.: КНЕУ, 2003. — 252 с.
2. Безтелесна Л.І. Макроекономічні закономірності функціонування національного ринку праці / Л.І. Безтелесна, Г.М. Юрчик // Статистика України. — 2012. — № 1 (56) — С. 23—28.
3. Єрмакова-Сосновська Н.І. Формування системи прогнозування зайнятості населення в регіоні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 „Економіка та управління народним господарством: економіка праці” / Н.І. Єрмакова-Сосновська. — Краснодар, 2010. — С. 24—25.
4. Механізми державного регулювання зайнятості населення / О.В. Бражко // Теорія та практика державного управління. — 2008. — № 4(23). — С. 9-12. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum%20/
5. Мічені Нобелем: три теоретики пошуку // Економічна правда. — 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/>
6. Обзор Доклада о мировом развитии — 2013: Занятость. — Вашингтон округ Колумбия: Всемирный банк, 2013. — 64 с.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Реформирование трудового законодательства Украины / Ф. Пилипенко // Юридическая газета. — 2006. — №17/77. — С. 25—31.
9. Савченко А.Г. Макроекономіка: Підручник. — К.: КНЕУ, 2005. — 442 с.
10. Системні вади ринку праці та пріоритети його реформування : аналіт. доп. / О.М. Пищуліна, О.П. Коваль, О.О. Кочемировська; за ред. Я.А. Жаліла. — К.: НІСД, 2010. — 72 с.

11. *Стадник В.К.* Прогнозування ринку праці в контексті проблем молодіжного безробіття / В.К. Стадник, О.В. Зволінський, Г.С. Любаренко // Фонд суспільної безпеки. Міжнародний фонд «Відродження». — К., 2013. — 110 с.
12. Bureau of Labor Statistics / Бюро трудової статистики США. -[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bls.gov/>
13. *Ball L., Leigh D.* Okun's Law: Fit at 50? // Paper presented at the 13th Jacques Polak Annual Research Conference Hosted by the International Monetary Fund. — Washington. — 2012. — №8–9. — 41s. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/external/np/ress/2012/>

Стаття надійшла до редакції 20.07.2014 р.